

Jerzy Kosiewicz

Socjologia sportu w Europie : perspektywa historyczna i badawcza = Sociology of sport in Europe : historic and research perspective

Idō - Ruch dla Kultury : rocznik naukowy : [filozofia, nauka, tradycje wschodu,
kultura, zdrowie, edukacja] 8, 17-21

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

JERZY KOSIEWICZ

Akademia Wychowania Fizycznego J. Piłsudskiego, Warszawa (Polska)
e-mail: jerzy.kosiewicz@awf.edu.pl

Socjologia sportu w Europie – perspektywa historyczna i badawcza¹ / Sociology of sport in Europe – historic and research perspective

Submission: 15.10.2007, acceptance: 17.12.2007.

Słowa kluczowe: socjologia sportu, nurt badań, studia

I. Ujęcie historyczne

Socjologia sportu miała na początku swego instytucjonalnego istnienia charakter europocentryczny, a nawet polonocentryczny. Impuls do powstania International Sociology of Sport Association dał bowiem prof. dr hab. Andrzej Wohl – polski socjolog sportu – w 1964 r. i był jego pierwszym prezydentem do 1978 r. Założył też w 1966 r. i był redaktorem naczelnym „International Review for the Sociology of Sport” do 1984 r. Journal był wpieryw rocznikiem, a następnie przeistoczył się w kwartalnik.

Prof. Wohlowi towarzyszył w tych przedsięwzięciach prof. dr hab. Zbigniew Krawczyk. Obaj pracowali w tej samej Katedrze Filozofii i Socjologii Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie. Profesor Krawczyk był w latach 1971–1982 sekretarzem Redakcji, potem zaś od 1983 do 1992 r. zastępcą redaktora naczelnego tego pisma. W 1984 r. zostało ono przeniesione do Monachium, a na jego czele był wpieryw prof. dr Kurt Weiss, a następnie do 1992 r. prof. dr Klaus Heinemann z Niemiec.

Wracając do ISSA, można orzec, że przewodniczącymi tego stowarzyszenia byli – z wyjątkiem dwojga Amerykanów, tj. prof. dr. Alana Inghama oraz prof. dr Marii Allison – tylko Europejczycy. Dotyczy to – oprócz prof. Wohla – także profesorów: Kurta Weissa, Güntera Lüscheny (obaj z Niemiec) oraz prof. Josepha Maguire’a z Anglii i kończącej swą kadencję Gertrud Pfister z Danii. W sierpniu 2007 r. na konferencji w Kopenhadze przewodniczącym ISSA został Steven W. Jackson z University of Otago w Nowej Zelandii.

W czasie istnienia ISSA wyodrębnił się w USA ograniczony terytorialnie, ale prężny i kreatywny North American Society for the Sociology of Sport oraz podobny – o większym zakresie terytorialnym, lecz o mniejszym stażu i dorobku – Asia Pacific Association for the Sociology of Sport. Ostatnio zaś w połowie sierpnia 2007 r. podczas Iberoamerican Sociology Association Congress w Gualdalajarze zainicjowana została procedura powołania Iberoamerykańskiego Stowarzyszenia Socjologii Sportu. Zasugerowałem powołanie tego stowarzyszenia w czasie mojego wystąpienia w trakcie obrad Sekcji Socjologii Sportu.

Owe podziały pojawiające się w międzynarodowych związkach są zjawiskiem naturalnym. Nie są one wyrazem sprzeciwu, ale świadectwem łączenia tego, co globalne i unifikacyjne, z tym, co środowiskowe, lokalne i zarazem uniwersalne. Po pierwsze, postępująca globalizacja w zakresie instytucjonalizacji nauki powoduje powstawanie pozarządowych, ponadnarodowych i ponadideologicznych organizacji, które sprzyjają integracji określonych – w tym także socjologicznych – środowisk naukowych oraz wzajemnej stymulacji badań.

Po drugie zaś powoduje powstawanie stowarzyszeń regionalnych o celach i założeniach partykularnych odniesionych do określonego, ograniczonego środowiska badaczy. Umożliwia to

¹ Pracę wykonano w ramach badań statutowych Ds.-106 nt. „Społeczne i kulturowe wartości sportu”, finansowanych przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

lepsze ze względu na regionalne, lokalne potrzeby zorganizowanie się, szybszą naukową i instytucjonalną reakcją na zachodzące w partykularnym środowisku zmiany i dążenia. Nie jest to wyraz separacjonizmu, ale raczej świadectwo wzajemnego dopełniania się organizacji.

Przejawem tego zjawiska jest także European Association for the Sociology of Sport, które powstało w 2001 r. w Wiedniu. Pomysłodawcami i założycielami byli prof. dr Otmar Weiss z Uniwersytetu Wiedeńskiego i prof. dr hab. Jerzy Kosiewicz z AWF w Warszawie. Pierwszy pełni do tej pory funkcję prezydenta, drugi zaś wiceprezydenta. W Komitecie Założycielskim byli jeszcze oprócz nich prof. Z. Krawczyk i dr M. Lenartowicz (obaj z Polski) oraz prof. dr G. Földesi z Węgier, prof. dr M. Arvisto z Estonii, prof. dr G. Anders i dr J. Mrazek (z Niemiec) oraz prof. dr I. Bychowska z Rosji.

Utworzone zostało w 2003 r. także dobrze prosperujące pismo „European Journal for Sport and Society” związane z EASS, z siedzibą w Münster, z redaktorem naczelnym prof. dr. Dieterem Jüttingiem. W skład jego Editorial Board wchodzi także prof. Z. Krawczyk i J. Kosiewicz. W pewnym sensie polonocentryczne tradycje dotyczące funkcjonowania instytucji związanych z socjologią sportu w Europie zostały podtrzymane. Warto do tego jeszcze dodać, że w 1993 r. prof. Wohl został Honorowym Prezydentem ISSA i Honorowym Założycielem „International Review for the Sociology of Sport”, a prof. Krawczyka wyróżniono Honorary Membership zarówno w ISSA (2001), jak i w EASS (2004).

Do powołania EASS przyczyniło się także w znacznej mierze pogłębiające się odeuropeizowanie ISSA. Nastąpiło to jednakże nie wtedy, gdy tym stowarzyszeniem kierowali Amerykanie, lecz podczas dwóch 4-letnich kadencji prof. Maguire’a. Owo zjawisko, tzn. odeuropeizowanie, polegało głównie na faworyzowaniu krajów i osób o proweniencji anglosaskiej. Zarząd stowarzyszenia International Review for the Sociology of Sport zdominowany został przez członków stowarzyszenia z Kanady, USA, Australii i Anglii. Konferencje organizowano głównie poza Europą, np. w Australii aż dwa razy – w 2000 i 2002 r. Stowarzyszenie oderwało się niemalże całkowicie od swych europejskich, kontynentalnych korzeni. W jego działalności i organach zaczęło brakować m.in. Niemców, Austriaków, Hiszpanów, Włochów, Francuzów, Rosjan, Węgrów czy Czechów, a nawet Polaków. W „International Review” publikowano niemalże wyłącznie artykuły *native English authors*.

Wskazane powyżej informacje stały się drugą ważną przyczyną powołania European Association for the Sociology of Sport i związanego z tym stowarzyszeniem wspomnianego wyżej pisma „European Journal for Sport and Society”, przeznaczonego nie tylko do publikacji tekstów autorów kontynentalnych, wywodzących się z Europy.

II. Perspektywa badawcza

W latach sześćdziesiątych, gdy socjologia sportu wzmacniała swój profil instytucjonalny, pojawiły się w socjologii europejskiej następujące nurty badawcze.

1. Socjologiczno-historyczne studia i analizy teoretyczne. Tworzyły one najbardziej rozbudowany i rozległy nurt badawczy, który obejmował:

- a) studia, w których sport był rozpatrywany w świetle założeń socjologii stosunków politycznych, jako efekt oddziaływań klasowo-politycznych. Związane one były głównie z obszarem Europy Środkowo-Wschodniej;
- b) studia nad myślą społeczną dotyczące rozmaitych wariantów działalności grup, instytucji i organizacji oraz towarzyszących tej działalności przejawów racjonalizacji;
- c) studia teoretyczne o charakterze analitycznym – ważne z metodologicznego punktu widzenia, koncentrujące uwagę na takich kategoriach, jak: kultura fizyczna, sport, gra, zabawa, sukces sportowy, rola społeczna w sporcie, bohater sportu czy socjologia sportu;
- d) analizy dotyczące związku sportu z ówczesnymi procesami kulturowymi i cywilizacyjnymi, uwzględniające warunki życia w mieście, czas wolny, podział pracy, powstanie i rozwój kultury masowej.

Wskazane powyżej badania teoretyczne stały się podstawą do badań empirycznych oraz do wprowadzania korekt w obrębie teorii nawiązujących do empirii.

2. Nurt związany z badaniami empirycznymi. Prezentuje się on w porównaniu z pierwszym nurtem stosunkowo skromnie i był niejednorodny zarówno co do zakresu, jak i poziomu metodologiczno-interpretacyjnego prowadzonych badań. Oprócz eksploracji czysto socjologicznych pojawiły się trudne do jednoznacznej identyfikacji badania z pogranicza dotyczące także zagadnień związanych z pedagogiką i psychologią społeczną.

Pozorna łatwość technik badawczych stosowanych w socjologii stanowiła okoliczność sprzyjającą ich względnie niekontrolowanemu rozpowszechnianiu. Przyczyniało się to do powstania prac o ograniczonej wartości poznawczej, które nie wykraczały poza ramy uproszczonego ilościowego opisu zarejestrowanych faktów społecznych. Dorobek badawczy z tego zakresu był bardzo rozproszony i niejednorodny – przeważnie przypadkowy.

3. Nurt koncentrujący uwagę na roli sportu w środowisku zurbanizowanym. Związany był on z określeniem funkcji instytucji społecznych i ich społecznego zasięgu w odniesieniu do czasu wolnego mieszkańców miast, młodzieży czy środowiska robotniczego. Badania te miały głównie charakter fragmentaryczny.
4. Nurt rozpatrujący zagadnienia związane ze sportem wiejskim. Był on szczególnie rozwinięty w Polsce. Nawiązywał do badań z zakresu socjologii wsi zapoczątkowanych przez Floriana Znanieckiego na początku XX w. Empiryczne badania nad sportem wiejskim związane były ze studiami z zakresu socjologii kultury wsi, dotyczyły specyficznej hierarchii i miejsca, jakie w owej kulturze zajmują potrzeby w zakresie rozrywki i wypoczynku. Brano także pod uwagę funkcje środowiskowe wiejskich klubów sportowych.
5. Nurt koncentrujący uwagę na sporcie wyczynowym. Badania z nim związane poświęcone były m.in. selekcji i rekrutacji do sportu, społeczno-kulturowym preferencjom różnych dyscyplin sportowych (była to orientacja socjologiczno-pedagogiczna). Zwracano także uwagę na strukturę i procesy kształtowania motywacji sportowej, na opinie i postawy wobec sportu (była to orientacja socjologiczna i psychospołeczna). Eksplorowano również społeczne konsekwencje wyniku sportowego, zróżnicowaną sytuację społeczną zawodników poszczególnych dyscyplin sportowych, elementy subkultury społecznej.

Badania z zakresu lat sześćdziesiątych były niezbyt profesjonalne. Wynikało to z rozmaitego wykształcenia oraz powiązań instytucjonalnych i biografii poszczególnych twórców, z rozbieżności metodologicznych i rozproszenia zagadnień badawczych. Preferowano najczęściej metodę monograficzną lub *case study*. Pojawiły się druki zwarte, ale ich lawinowy przyrost zaistniał później.

„International Review for the Sociology of Sport” pojawił się dopiero w 1966 r. Dopiero w 1973 r. został on kwartalnikiem, co stworzyło większe możliwości publikacyjne, możliwość częstszego rozpowszechniania wyników badań. Tego typu doświadczenia występujące w początkowej fazie były charakterystyczne dla innych dziedzin socjologii szczegółowej, ale nie tylko. Dotyczy to na przykład również filozofii sportu. Wypowiadałem się na ten temat ostatnio w kilku tekstach, również w czasopiśmie zagranicznych.

W latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych, a w szczególności w dziewięćdziesiątych wzrosła liczba doktorantów, a w wielu krajach, gdzie obowiązywał dany system rozwoju naukowego, pojawiło się wiele habilitacji z zakresu socjologii sportu. Upowszechniła się ona jako przedmiot nauczania w uniwersytetach związanych ze sportem, kulturą fizyczną czy wychowaniem fizycznym.

Uległa istotnym zmianom organizacja badań socjologicznych nad sportem. Powstały liczne zespoły złożone z samych socjologów bądź socjologów i przedstawicieli dyscyplin pokrewnych, w tym także zespoły o charakterze międzynarodowym, co oczywiście ułatwiało komparatystykę badawczą.

W badaniach zwracano m.in. uwagę na:

1. Zagadnienia socjotechniki sportu rozpatrujące sport jako proces technologiczny, którego celem jest osiągnięcie maksymalnych rezultatów, wymiernych i porównywalnych w skali indywidualnej i zespołowej.

2. Zagadnienia socjologii wychowania przez sport i dla sportu, obejmujące swym zasięgiem dociekania nad stopniem uświadomienia i internalizacji wartości wpisanych w sport, nad efektami wdrożeń do ról społecznych w sporcie; typy więzi, efekty kształtowania pożądanych cech osobowości oraz kwestie związane z anomią czy dewiacją, fetyszyzacją czy komercjalizacją sportu.
3. Zagadnienia socjologii i organizacji sportu.
4. Zagadnienia sportu wyczynowego (zawodowego, widowiskowego i olimpijskiego).
5. Zagadnienia kulturotwórczej roli sportu. Poszukiwano z tego względu różnorodnych związków z kulturą oraz sposobem i stylem życia zbiorowości społecznych; badano przenikanie wartości i wzorów sportu oraz wartości i wzorów w sensie globalnym, a także wpływ „sportowego stylu życia” na szeroko pojmowane zdrowie społeczne, związki sportu ze sztuką, jego właściwości w kategoriach sakralizacji i desakralizacji kultury, możliwości i kierunki popularyzacji sportu dzięki środkom masowego komunikowania, wpływ sportu na treść i techniki rozpowszechniania „ikonicznej” warstwy kultury za pośrednictwem prasy, telewizji, a później drogą internetową.
6. Zagadnienia związane z wpływem globalizacji na sport oraz z rolą sportu lokalnego w zróżnicowanym środowisku społecznym.
7. Kwestie dotyczące agresji, przemocy i chuligaństwa związanego z widowiskiem sportowym.
8. Zagadnienia dotyczące molestowania seksualnego oraz *gender study* w kontekście relacji sportowych.

Od 2001 r., kiedy powstało European Association for the Sociology of Sport, skoncentrowano się przede wszystkim na międzynarodowych badaniach zespołowych. Dotyczy to zwłaszcza członków tego stowarzyszenia.

Wzmiankowane badania ogniskowały się głównie na:

- I. Wartościach i wzorach kulturowych w sporcie. U ich podstaw leżały m.in. zagadnienia aksjologiczne dotyczące wartości sportu w kontekście kultury europejskiej, wartości pedagogicznych sportu, sportu w mediach i literaturze, etycznych i prakseologicznych wymiarów sportu, społecznych wartości czasu wolnego, rekreacji i turystyki.

W ich efekcie powstały, oprócz wielu artykułów, następujące prace zbiorowe:

1. *Sport in the Mirror of Values* (eds. Kosiewicz J., Obodyński K.), 2003, University of Rzeszów, Rzeszów; 2. *Aksjological Dimensions of Sport – Practical Aspects* (eds. Kosiewicz J., Obodyński K.), 2004, University of Rzeszów, Rzeszów; 3. *Sport and Values* (ed. Kosiewicz J.), 2006, University of Physical Education, Warsaw.

- II. Społecznych i kulturowych wartościach sportu. Zwrócono w tym nurcie uwagę na globalizację i rozwój sportu w zmieniającej się Europie; na relacje zachodzące między ciałem, sportem i etyką w kontekście kategorii kulturowych, na sztuki i sporty walki w perspektywie europejskich wartości społecznych, na zmieniającą się rolę publicznego, samorządowego i prywatnego sektora stymulującego społeczną i indywidualną aktywność sportową, organizacyjne i ekonomiczne właściwości sportu.

W efekcie powstały, oprócz innych tekstów, następujące prace zbiorowe:

1. *Sport and Society* (eds. Kosiewicz J., Obodyński K.), 2005, University of Rzeszów, Rzeszów; 2. *Sports Involvement in a Changing Europe* (eds. Kosiewicz J., Obodyński K.), 2004, University of Rzeszów, Rzeszów; 3. *Sport, Culture and Society* (ed. Kosiewicz J.), 2005, University of Physical Education, Warsaw; 4. *Physical Activity in Integrating Europe* (eds. Kosiewicz J., Jaczynowski L.), 2004, University of Physical Education, Warsaw; 5. *European Integration and Sport* (eds. Anders G., Mrazek J., Norden G., Weiss O.), 2004, Münster; 6. *The Changing Role of Public, Civic and Private Sectors in Sport Culture* (eds. Itkonen H., Salmikang A.K., McErol E.), 2007, University of Jyväskylä, Jyväskylä.

- III. Socjologiczno-pedagogicznych aspektach sportu *for all*. W danym nurcie badaniami objęto m.in. kulturę fizyczną i *sport for all* na różnych poziomach edukacji, *sport for all* w krajach europejskich. Dało to podstawę do badań porównawczych.

W ich efekcie powstały m.in. dwie prace zbiorowe:

1. *Education through Sport: Towards an International Academy of Sport for All* (eds. Eichberg H., Kosiewicz J. i inni), 2004, Kopenhaga; 2. *Sport for All as a Form of Education*

(eds. Eichberg H., Kosiewicz J., Obodyński K.), 2007, University of Rzeszów, Rzeszów;
3. *Social Dimensions of Sport and Recreation Development in Central European Countries*
(ed. Leška D.), 2007, Bratislava.

Oprócz wskazanych wyżej badań kontynuowano nurty eksploracyjne charakterystyczne dla omawianego wcześniej okresu.

Europejscy socjologowie sportu publikowali swoje prace również w wielu innych monografiach i pismach na różnych kontynentach. Wielu spośród nich nie należy do EASS i działa aktywnie w ISSA. Obecnie nie sposób objąć i skategoryzować wszystkich publikacji socjologów sportu z Europy. Dlatego też biorąc pod uwagę początek XXI w., skupiłem się głównie na pracach związanych z działalnością EASS.

BIBLIOGRAFIA

1. Artykuły w „European Journal for the Sport and Society”, 2003–2008.
2. Artykuły w „International Review for the Sociology of Sport”, 1966–2008.
3. Krawczyk B., Krawczyk Z., *Socjologia sportu*, „Roczniki Naukowe AWF w Warszawie” 1989, s. 127–141.
4. *Mała encyklopedia sportu*, t. 2., Wyd. SiT, 1987.

Key words: sociology of sport, research current, studies

SUMMARY

This paper presents historical approach to the process of institution of sociology of sport. The author emphasizes its European character and lists its main research currents. He also draws attention to the quality and development of sociological studies on sport. The analysis is complemented by a list of most significant publications in the field.